

KS. MARIAN HOFMAN (Żurawica)
orcid.org./0009-0006-3490-0586

GRANICE JURYSDYKCJI PARAFII ŻURAWICA NA PRZESTRZENI WIEKÓW

ABSTRACT

JURISDICTIONAL BOUNDARIES OF THE PARISH OF ŻURAWICA ACROSS CENTURIES

The author discusses the problem of changing jurisdictional boundaries of the parish of Żurawica across centuries – from the time of its establishment until now. The analysis conducted proves that through centuries that parish was quite extensive. In the period of its most intense territorial development it included the following villages: Żurawica, Bolestraszyce (with Wola), Buszkowice, Buszkowiczki (also featuring a village called Wielboryże), Duńkowiczki, Małkowice (with Kolonia), a part of Orły, Orzechowce, Batycze and Hnatkowice. It was only the demographic and political changes in the 20th c. that accelerated the process of new parishes emerging in order to meet the social expectations and pastoral needs.

Keywords: Żurawica, parish, boundaries, Latin diocese in Przemyśl

Słowa kluczowe: Żurawica, parafia, granice, przemyska diecezja łacińska

Pierwsze źródłowe wzmianki o miejscowości Żurawica pochodzą z 1387 r.¹ Wtedy to królowa Jadwiga Andegaweńska (ok. 1373–1399) nadała Jaśkowi ze Sprowy m.in. wieś Żurawica, a rok później król Władysław Jagiełło (zm. 1434) zezwolił na jej lokację na prawie niemieckim². W owym czasie funkcjonowała od kilkudziesięciu lat diecezja przemyska. Jej stolicą był Przemyśl, który graniczył ze wsią Żurawica. Diecezja przemyska ma swoją bardzo bogatą, prawie siedemsetletnią historię. Celem artykułu nie jest jej przedstawienie,

¹ *Zbiór dokumentów małopolskich*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kurasiowa, cz. IV, Wrocław 1969, nr 1074, s. 225–226.

² *Przywilej lokacyjny wsi Żurawica z 15 września 1388 roku*, oprac. E. Dybek, Przemyśl 2009; E. Dybek, *Lokacja Żurawicy na prawie niemieckim*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, s. 15–23.

ale warto wskazać, że istniała ona już w pierwszej połowie XIV w. O początkach jej istnienia jest wiele opracowań. Dość obszernie to zagadnienie omawia Grzegorz Klebowicz w swojej pracy *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV–XVI wieku*³, w której również znajduje się bogata literatura przedmiotu z wcześniejszego okresu⁴. 30 VII 1406 r. doszło do erygowania w Żurawicy parafii rzymskokatolickiej⁵. Do naszych czasów nie zachował się w oryginale dokument erekcyjny parafii. Istnieje natomiast jego kopia – odpis znajduje się w wizytacji parafii Żurawica z 1728 r., przeprowadzonej za biskupa przemyskiego Aleksandra Antoniego Fredry (1674–1734); wizytatorem był ksiądz Jakub Arakiełowicz (zm. 1729)⁶. W dokumencie tym można przeczytać, że „dla pamięci ludzkiej, żeby nie zostało zapomniane, dlatego zostało to utrwalone na piśmie, że Dobiesław i Piotr ze Sprowy uposażają w swojej wiosce Żurawica pod Przemyślem kościół parafialny pod wezwaniem świętego Mateusza Ewangelisty oraz świętej Katarzyny Dziewicy i Męczennicy”⁷. Powołując do istnienia parafię, uposażali ją jednym łanem frankońskim leżącym przy kościele, łąką w Kostomostach, stawem rybnym, dziesięcinami z pól rolnych oraz mesznym w wysokości jednej kłody żyta i jednej owsa od każdego łanu w wiosce Żurawica. Fundację tę potwierdził ówczesny biskup przemyski Maciej⁸.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie granic jurysdykcji parafii Żurawica na przestrzeni wieków. Zagadnienie to nie było podejmowane przez badaczy, odnaleźć można nieliczne odniesienia do tej kwestii przy okazji omawiania zagadnienia granic parafii w okresie duszpasterzowania

³ G. Klebowicz, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV–XVI wieku*, Lublin 2013, s. 15–51.

⁴ Zajmując się tym zagadnieniem, warto zwrócić uwagę na następującą literaturę: F. Pawłowski, *Premisla sacra sive et gesta episcoporum r. l. Premisli*, Cracoviae 1869; W. Sarna, *Biskupi przemyscy obrządku łacińskiego*, cz. 1, Przemyśl 1903; J. Kwolek, *Początki biskupstwa przemyskiego*, „Nasza Przyszłość” 1975, nr 43, s. 7–25; H.E. Wyczawski, *Diecezja przemyska w 600. rocznicę bulli Grzegorza XI „Debitum pastoralis officii”*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1974, t. 12, nr 2, s. 161–208; H. Borcz, *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2003, t. 79, s. 33–119.

⁵ *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1997. Album*, Przemyśl 1997, s. 524; *Zbiór dokumentów małopolskich*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kurasiowa, cz. V, Wrocław 1970, nr 1196, s. 59; *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra Fredry przeprowadzona przez księdza Jakuba Arakiełowicza*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023, s. 209; G. Klebowicz, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej...*, s. 315–316.

⁶ Archiwum Archidiecezji Przemyskiej (dalej AAPrz), sygn. 161, *Visitatio generalis decanatus Premisliensis sub regimine Alexandri Fredro Ep. Premisliensis A. D. 1728*, s. 193. Tekst tej wizytacji został przetłumaczony i wydany drukiem w 2023 r.

⁷ Po wybudowaniu kościoła murowanego w 1890 r. został zmieniony tytuł kościoła na Niepokalanego Poczęcia NMP, św. Józefa Oblubieńca NMP oraz św. Mateusza. Po soborze watykańskim II wezwanie kościoła ograniczono tylko do Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Józefa Oblubieńca NMP. Zob. M. Hofman, *Kościół w Żurawicy, jego poświęcenie, wezwanie oraz związany z tym odpust*, „Resovia Sacra” 2017, t. 24, s. 156–157.

⁸ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra Fredry...*, s. 207–209.

proboszczów XX w. Wspominała o tym Agata Wołk-Potoczna, omawiając parafię Żurawica w okresie proboszczowania ks. Michała Miksiewicza⁹, następnie Marcin Kapłon, prezentując historię parafii w czasie II wojny światowej oraz duszpasterzowania ks. Tadeusza Kostki¹⁰, a także Elżbieta Dybek wspomina o tym przy opisie działalności ks. prałata Stanisława Burczyka¹¹.

Z przywołanego wyżej dokumentu erekcyjnego wynika, że na początku parafia obejmowała tylko wieś Żurawicę. Jednak w ciągu wieków terytorium parafii rozszerzało się również na inne miejscowości. W aktach wizytacyjnych bardzo często znajdowały się odwołania do dokumentów, które wskazywały na przynależność poszczególnych wsi do parafii. Natomiast wizytacja z 1728 r. nie tylko nawiązuje do nich, ale i owe dokumenty prezentuje. Akt z 1492 r. poświadczają, że wieś Bolestraszyce¹² przynależy do parafii Żurawica¹³. Kolejny, z 1495 r., odnosząc się do wsi Małkowice¹⁴ i Duńkowiczki¹⁵, stwierdza, że

Adam Łowcy wraz ze swoim dworem w Duńkowiczkach, na podstawie odwiecznego zwyczaju, należy do kościoła parafialnego w Żurawicy i przyjmuje w tym kościele sakramenty, z racji przyjmowania tych sakramentów jest słusznie zobowiązany do dziesięciny z każdego zboża uprawianego na polach folwarków w Duńkowiczkach i Małkowicach na rzecz kościoła w Żurawicy i jego proboszcza, tak jak to przekazywał i dawał przez wiele lat¹⁶.

Zaś dokument z 1602 r. wskazuje na przynależność Orzechowiec¹⁷ i Hnatkowic¹⁸ do parafii Żurawica¹⁹.

⁹ A. Wołk-Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, Kraków 2002, s. 17 oraz 29–32 (mps Archiwum Parafii Żurawica).

¹⁰ M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, „Rocznik Przemyski” t. 53, 2017, z. 1 (20), s. 157–158; idem, *Parafia Żurawica w latach 1945–1967*, „Rocznik Przemyski” t. 54, 2018, z. 1 (21), s. 230–231.

¹¹ E. Dybek, *Ksiądz prałat Stanisław Burczyk budowniczy kościoła w Żurawicy Górnej*, w: *Ksiądz prałat Stanisław Burczyk 1921–2007*, red. M. Duda, Żurawica 2019, s. 58.

¹² Wieś leżąca ok. 5 km na północny wschód od Przemyśla, nad Sanem. Od zachodu graniczy z Buszkowiczami i Żurawicą. Od południa, przez San, z Hureczkiem i Hurkiem. Od wschodu z Medyką. Od północnego wschodu z Wyszatcami, a północnego zachodu z Małkowicami.

¹³ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra Fredry...*, s. 209–210.

¹⁴ Wieś w powiecie przemyskim, ok. 10 km na północny wschód od Przemyśla. Od południa graniczy z Żurawicą. Od południowego wschodu z Bolestraszykami. Od wschodu z Wyszatcami i Walawą. Od północy z Nizinami i Orlami. Od zachodu z Duńkowiczami i Orzechowcami.

¹⁵ Wieś w powiecie przemyskim, ok. 8 km na północ od Przemyśla. Graniczy od południa i południowego zachodu z Żurawicą. Od wschodu z Małkowicami. Od północy i północnego zachodu z Orzechowcami.

¹⁶ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra Fredry...*, s. 211.

¹⁷ Wieś w powiecie przemyskim, ok. 8 km na północ od Przemyśla. Od południa graniczy z Żurawicą. Od południowego wschodu z Duńkowiczami. Od północnego wschodu z Małkowicami. Od północy z Hnatkowicami. Od północnego zachodu z Batyczami, a od zachodu z Ujkowicami.

¹⁸ Wieś w powiecie przemyskim, ok. 14 km na północ od Przemyśla, na prawym brzegu Rady. Graniczy od południa z Orzechowcami. Od wschodu z Orlami. Od północy z Drohojowem i Trójczycami, a od zachodu z Batyczami.

¹⁹ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra Fredry...*, s. 226–228.

Wracając do poszczególnych tekstów wizytacyjnych, należy zaznaczyć, że z wizytacji parafii Żurawica z 1646 r., przeprowadzonej za biskupa przemyskiego Pawła Piaseckiego (1579–1649) wynika, iż w skład parafii wchodziły również miejscowości: Bolestraszyce, Orzechowce, Duńkowiczki, Wielboryże (również Wielboryżo²⁰), Małkowice²¹.

Kolejne informacje zawiera *Status Ecclesiae Parochialis Zoravicensis In Anno Domini praesenti 1662*, którego autorem jest ks. Fryderyk Alembek (1598–1672), proboszcz parafii Żurawica oraz kanonik kapituły katedralnej w Przemyśle. Został on wyznaczony przez biskupa przemyskiego Andrzeja Szoldrskiego (ok. 1583–1650), a później biskupa Piotra Gembickiego (1585–1657) do wizytacji diecezji²². Pisząc w swoim opracowaniu o jurysdykcji parafialnej, ks. Alembek wymienia następujące miejscowości: Żurawica, Duńkowiczki, Batycze²³, Orzechowce, Hnatkowice, Małkowice, Bolestraszyce, Buszkowice²⁴ Kanonickie, Buszkowice Żurawickie oraz Wielboryże²⁵.

Z wizytacji przeprowadzonej za czasów biskupa Jerzego Albrechta Doenhoffa (1640–1702) z 1699 r. wynika, że jurysdykcją parafialną były objęte wioski: Żurawica, Duńkowiczki, Orzechowce, Hnatkowice, Małkowice, Bolestraszyce, Buszkowice, Wielboryże, zatem uposażenie parafii zmniejszyło się o miejscowość Batycze. Sakramenty udzielane były także w Hureczku²⁶.

²⁰ Miejscowość dzisiaj nieistniejąca. Była usytuowana na południe od Żurawicy, nad rzeką San. Obecnie na tym terenie znajduje się miejscowość Buszkowiczki. Nazwa miejscowości miała różne brzmienia: Wirbokrzyzy, Wyrbochyzy, Wirbohryzy, Wyelbohrysy oraz Vyelbohryzy. Zob. W. Makarski, *Nazwy miejscowości dawnej ziemi przemyskiej*, Lublin 1999, s. 293.

²¹ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1646 za biskupa przemyskiego Pawła Piaseckiego*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 4..., s. 200.

²² M. Hofman, *Wizytacje kanoniczne parafii Żurawica w okresie staropolskim ze szczególnym uwzględnieniem wizytacji biskupa Jerzego Albrechta Doenhoffa (1640–1702)*, „Resovia Sacra” 2022, t. 29, s. 184.

²³ Wieś w powiecie przemyskim, ok. 14 km na północ od Przemyśla. Batycze graniczą od południowego wschodu z Orzechowcami. Od południowego zachodu z Ujkowicami. Od zachodu z Maćkowicami. Od wschodu z Hnatkowicami, a od północy z Trójczycami.

²⁴ Wieś w powiecie przemyskim, nad Sanem, graniczy od południa i zachodu z Przemyślem. Od północy z Żurawicą. Od wschodu z Buszkowiczkami. Miejscowość ta ma dookreślenie „Kanonickie”, ponieważ ta część była uposażeniem kanoników Kapituły Katedralnej w Przemyśle oraz „Żurawickie”, ponieważ ta część była związana z Żurawicą.

²⁵ F. Alembek, *Status Ecclesiae Parochialis Zoravicensis in anno Domini praesenti 1662*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 2, red. M. Hofman, Żurawica 2013, s. 98; G. Klebowicz, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej...*, s. 316–317; Z. Budzyński, *Statystyka ludności rzymskokatolickiej w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XVII i XVIII w.*, „Rocznik Przemyski” t. 26, 1988, s. 238; G. Klebowicz, M. Juran, *Mapy. Okręgi parafialne diecezji przemyskiej w 1600 r.*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej. (Archi)diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko-lubaczowska ok. 1340–2018*, red. H. Gapski, Lublin [b.r.], s. 154.

²⁶ M. Hofman, *Wizytacje kanoniczne parafii Żurawica w okresie staropolskim...*, s. 189–190. G. Klebowicz, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej...*, s. 305–306; Z. Budzyński, *Statystyka ludności rzymskokatolickiej w diecezji przemyskiej...*, s. 238. Wieś ta leży ok. 6 km na wschód od Przemyśla. Od północy, przez rzekę San, graniczy z Buszkowiczkami i Bolestraszcami. Od wschodu z Hurkiem. Od południa z Siedliskami, a od zachodu

Analiza wizytacji za czasów biskupa Aleksandra Antoniego Fredry przeprowadzonej przez ks. Jakuba Arakiełowicza wskazuje, że jurysdykcja parafii Żurawica rozciągała się na wsie: Żurawica, Duńkowiczki, Orzechowce, Małkowice, Bolestraszyce, Buszkowice Kanonickie, Buszkowiczki i tu autor dookreśla inaczej Wielboryże. To poniekąd wyjaśnia, dlaczego w niektórych wcześniejszych wykazach miejscowości brak jednej lub drugiej nazwy²⁷. W tekście podkreślono przynależność parafialną miejscowości Małkowice i Hnatkowice na korzyść parafii żurawickiej²⁸.

O jurysdykcji parafialnej wspominał również biskup Wacław Hieronim Sierakowski (1700–1780) w wizytacji parafii Żurawica, którą przeprowadził 3 VI 1744 r. W swojej relacji informuje o następujących wioskach należących do parafii: Żurawica, Orzechowce, Duńkowiczki, Małkowice, Bolestraszyce oraz Buszkowice²⁹. W innym miejscu tego dokumentu można przeczytać, że proboszczowie żurawiccy rościli sobie prawa również do miejscowości Hnatkowice i Batycze, ale sprawa ta nie została jednoznacznie wyjaśniona³⁰. Rozwikłaniem tej wątpliwości może być adnotacja znajdująca się w kronice parafii Ujkowice, która podaje, że ks. biskup Jan Bokum (1666–1721) pismem z dnia 11 VII 1718 r. przyłączył luźne dotąd wsie Hnatkowice, Lipowica i Batycze do parafii Ujkowice³¹. *Consignatio generalis ecclesiae parochialum* z 1785 r., prezentując parafię Żurawica, w jej jurysdykcji wymienia Żurawicę, Buszkowice, Bolestraszyce, Małkowice, Orzechowce i Duńkowiczki. Natomiast miejscowości Hnatkowice i Batycze są już umieszczone wśród należących do parafii Ujkowice³².

z Przemyślem. Wieś Hureczko jest wymieniona jako należąca do parafii Żurawica tylko w tej wizytacji. Wcześniej jest zaliczana do parafii przemyskiej, a później do parafii Medyka. Kwestię różnej przynależności parafialnej Hureczka tłumaczy Z. Budzyński w następujący sposób: „Pewności nie było także wobec wsi Hureczko, którą raz zaliczano do Przemyśla, a innym razem do Żurawicy lub Medyki. W tym przypadku zmiany okręgu parafialnego były jednak podyktowane warunkami terenowymi [...] kapryśny w tym miejscu San przesunął co jakiś czas swoje koryto, przez co wieś wędrowała z jednego brzegu rzeki na drugi”. Zob. Z. Budzyński, *Ludność parafii przemyskiej obrządku łacińskiego w świetle rejestrów metrykalnych z lat 1592–1635. Struktura demograficzna*, „Przemyskie Zapiski Historyczne” 1989–1990, t. 6–7, s. 90–91.

²⁷ Szerzej tę kwestię wyjaśnia T. Filozof, *Stosunki społeczno-gospodarcze w okręgu żurawickim w czasach nowożytnych w świetle dokumentów proveniencji podatkowej*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 1..., s. 79.

²⁸ *Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra Fredry...*, s. 247–248; Z. Budzyński, *Statystyka ludności rzymskokatolickiej w diecezji przemyskiej...*, s. 238.

²⁹ *Wizytacja biskupa Sierakowskiego parafii Żurawica z roku 1744*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 3, red. M. Hofman, Żurawica 2014, s. 73–74; Z. Budzyński, *Statystyka ludności rzymskokatolickiej w diecezji przemyskiej...*, s. 238.

³⁰ *Wizytacja biskupa Sierakowskiego...*, s. 69.

³¹ Archiwum Parafii Ujkowice (dalej APUj), b. sygn. *Liber memorabilium ab anno 1874*, s. 19.

³² AAPrz, sygn. 224, *Consignatio generalis ecclesiae parochialum z 1785 roku*; Z. Budzyński, *Statystyka ludności rzymskokatolickiej w diecezji przemyskiej...*, s. 238; G. Klebowicz, R. Kozyrski, M. Juran, *Mapy. Okręgi parafialne diecezji przemyskiej w 1772 r.*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej...*, s. 171–172.

Wskazując na *Consignatio generalis ecclesiae parochialum* z 1785 r., warto zaznaczyć, że dokument ten powstał za czasów biskupa Antoniego Betańskiego (1715–1786). Po rozbiórze Polski w 1772 r. terytorium diecezji przemyskiej znalazło się pod panowaniem austriackim. Władze wiedeńskie, wprowadzając swoje „porządki kościelne”, chciały doprowadzić do reorganizacji struktur diecezjalnych i dlatego nakazały przygotowanie określonych dokumentów. Wynikiem tych poczynań był m.in. wspomniany dokument. Czasy józefińskie charakteryzowały się mocną ingerencją państwa w sprawy kościelne, stąd również wpływ tych władz na granice parafii³³.

We wzmiankowanej kronice parafii Ujkowice można także znaleźć kolejną informację o odłączeniu od parafii Żurawica wsi Orzechowce i przyłączeniu jej do parafii Ujkowice. Stało się to dekretem gubernialnym ze Lwowa z 20 III 1845 r. komisji mieszanej, który zaczął obowiązywać 13 XII tegoż roku³⁴. Schematyzmy diecezjalne, które były wydawane od początku XIX w.³⁵, w pierwszych kilkudziesięciu latach zawierały tylko podstawowe informacje, takie jak: dekanat, parafia, dane dotyczące proboszcza parafii (nazwisko, imię, rok urodzenia, święceń kapłańskich), względnie dane wikariusza(-y) oraz liczbę parafian. Od 1829 r. w schematyzmach była także podawana liczba miejscowości należących do parafii i odległość od wioski do kościoła w milach. Jednak nie były podawane nazwy osad. Przy Żurawicy jest zawarta adnotacja, że do parafii należy sześć miejscowości. Trzy z nich mają $\frac{1}{4}$ mili odległości do kościoła parafialnego, dwie $\frac{1}{2}$, a jedna jedną milę³⁶. Dopiero w schematyzmie z roku 1850 znajduje się informacja o miejscowościach należących do parafii. W tym roku przy parafii Żurawica znajdowały się oprócz Żurawicy: Bolestraszyce, Buszkowice, Buszkowiczki, Duńkowiczki i Małkowice, a miejscowość Orzechowce jest wyszczególniona w składzie parafii Ujkowice³⁷. Natomiast gdy sięgnie się do ksiąg metrykalnych, to na podstawie zarówno księgi chrztów, ślubów, jak i zgonów miejscowości Orzechowce można stwierdzić, że do końca 1845 r. wprowadzali wpisy proboszczowie parafii Żurawica, a od 1846 r. – proboszczowie parafii Ujkowice³⁸. Ponadto w księdze

³³ S. Wojnar, *Stan prawny parafii w diecezji przemyskiej za rządów biskupa Antoniego Gołaszewskiego w świetle ustaw józefińskich*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 1992, t. 1, s. 137–159.

³⁴ APUj, *Liber memorabilium...*, s. 19.

³⁵ Najstarszy znany schematyzm pochodzi z 1805 r., zob. *Catalogus cleri Diaecesis Premisliensis anno 1805*, Premisliae [1804] [b.r. i m.w.], Typis Joannis Gołębiowski Ep. Typographi.

³⁶ *Catalogus universi cleri Dioecesanii Premisliensis tum saecularis tum regularis ritus latini anno salutis 1829*, [b.r. i m.w.], s. 12.

³⁷ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioeceseos ritus latini premisliensis pro anno Domini 1850*, Ressorviae 1850, s. 19; J. Kumor-Mielnik, M. Juran, *Mapy. Okręgi parafialne diecezji przemyskiej w 1870 r.*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej...*, s. 194–195.

³⁸ APUj, b. sygn., *Parochia ritus latini Ujkovice Liber Baptisatorum pagi Orzechowce ab anno 1785 ad annum*, Tomus IV, s. 69–70; Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy, b. sygn., *Księga*

ochrzczonych na końcu wpisów z 1845 r. znajduje się adnotacja, że zgodnie z dekretem z dnia 20 III 1845 r. o wydzieleniu Orzechowiec z parafii Żurawica i przyłączeniu do parafii Ujkowice księgi metrykalne wspomnianej wsi zostały do nowej parafii przekazane³⁹. Należy więc przyjąć, że informacja z kroniki parafii Ujkowice jest wiarygodna.

Kolejną zmianę w przynależności do parafii można zauważyć na początku XX w. (w 1914 r.), kiedy w schematyzmie diecezjalnym pojawia się przy miejscowości Bolestraszyce dopisek o Woli. Zatem oprócz Żurawicy, Buszkowic, Buszkowiczek, Duńkowiczek, Małkowic i Bolestraszcyc pojawia się Wola⁴⁰, która jest z Bolestraszcycami łączona⁴¹.

W latach 20. XX w. (od roku 1924) pojawia się kolejny dopisek przy wykazie miejscowości należących do parafii Żurawica, tym razem przy miejscowości Małkowice. Odtąd mamy więc Żurawicę, Bolestraszyce z Wolą, Buszkowice, Buszkowiczki, Duńkowiczki i Małkowice z Kolonią⁴². W latach 30. do parafii Żurawica należą oprócz samej Żurawicy: Bolestraszyce z Wolą, Buszkowiczki, Buszkowice, Duńkowiczki, Małkowice z Kolonią⁴³ i część Orłów⁴⁴.

Po zakończeniu wojny, wraz z przesiedleniami ludności ze wschodu na zachód, doszło do zmiany struktury narodowościowej w miejscowościach należących do parafii Żurawica. Mieszkańcy tych wiosek, którzy w dużej części byli pochodzenia ukraińskiego i obrządku unickiego, zostali wysiedleni przez władze państwowe na wschodnie tereny, gdzie utworzono ukraińską republikę ZSSR, natomiast z tamtych terenów odłączonych od Polski przesiedlono na tutejsze tereny ludność pochodzenia polskiego⁴⁵. Do Bolestraszcyc przybyła ludność polska. W budynku plebanii w Bolestraszcycach po proboszczu grekokatolickim zamieszkał również ks. Ignacy Jarek, kapłan diecezji przemyskiej, wcześniejszy administrator z Łomnej. Ksiądz biskup Franciszek Barda (1880–1964) 17 XI 1945 r. ustanowił we wsi Bolestraszyce wikariat

małżeństw Orzechowce, od 1826–1945, s. 26–27; Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy, b. sygn., Księga zgonów Orzechowce, od 1785–1945, s. 44.

³⁹ APUj, b. sygn., *Parochia ritus latini Ujkovice...*, s. 69.

⁴⁰ Dzisiaj to północno-wschodnia część Bolestraszcyc. Graniczy z Wyszatycami.

⁴¹ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioeceseos ritus latini premisliensis pro anno Domini 1914*, Przemyśl 1913, s. 45.

⁴² *Elenchus Cleri Dioeceseos Rit[us] Lat[ini] Premisliensis 1924*, Przemyśl 1924, s. 15.

⁴³ Kolonia Małkowska to osiedle powstałe w północno-zachodniej części Małkowic. Miejscowość Orły powstała z trzech osiedli nazywanych koloniami: Kolonią Małkowską, Kolonią Hnatkowską oraz Kolonią Drohojowską, które administracyjnie należały do miejscowości, na gruntach których powstały. Stąd należałoby przyjąć, że Małkowice z Kolonią Małkowską, czyli inaczej częścią Orłów. Zob. J. Dyrda, *Poznajemy miejscowości naszej gminy. Orły – trudne początki – okres międzywojenny*, „Orły – moja gmina” 2021, nr 2, s. 19.

⁴⁴ *Rocznik diecezji przemyskiej ob. łac. na rok 1938*, Przemyśl 1938, s. 38; A. Wołk-Potoczna, *op. cit.*, s. 17 oraz 29–32.

⁴⁵ G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji przemyskiej XIV–XXI w.*, Przemyśl 2020, s. 228–229.

eksponowany⁴⁶. Tego rodzaju jednostka duszpasterska tworzona była przede wszystkim tam, gdzie władze państwowe lub inne okoliczności nie pozwalały erygować parafii. Wikariat taki jest samodzielną i niezależną od macierzystej parafii placówką duszpasterską, z własnym duszpasterzem, który na mocy dekretu ordynariusza miejscowego ma pełnię władzy proboszczowskiej; pod względem praw i obowiązków jest zrównany z proboszczem⁴⁷.

25 VIII 1951 r. kuria biskupia w Przemyślu utworzyła wikariat eksponowany w Małkowicach⁴⁸ obejmujący tę miejscowość i część Orłów. Do niego 5 II 1957 r. włączono Duńkowiczki. Należy dodać, że erygowanie tej jednostki duszpasterskiej miało charakter oficjalny, gdyż formalnie już od 1945 r. w Małkowicach rezydował kapłan, który za zgodą proboszcza żurawickiego ks. Tadeusza Kostki troską duszpasterską otoczył mieszkańców tych miejscowości⁴⁹.

Proboszcz parafii Przemyśl-Błonie ks. Franciszek Twardzicki w 1957 r. wyszedł z propozycją zmiany granic między jego i żurawicką parafią. Sprawa dotyczyła włączenia części gromady Przekopanej położonej po lewej stronie Sanu (tzw. Przerwy) do parafii w Żurawicy. Zwrócił się z tą prośbą do kurii biskupiej w Przemyślu 19 II 1957 r. Mieszkańcy przysiółka Przerwy do tej pory byli pod jego opieką duszpasterską. Ksiądz Twardzicki uzasadniał swój wniosek tym, że w trakcie wojny niemiecko-sowieckiej w 1941 r. została zniszczona łódka, która służyła do przewozu ludzi. Poza tym ludność polska, która tu obecnie zamieszkała, i tak uczęszcza do kaplicy pocerkiewnej w Buszkowicach (parafia Żurawica). Także swoje dzieci posyłają na religię do tamtejszej szkoły. Problemem była przeprawa przez rzekę San. Zmiany należało dokonać dla ułatwienia życia religijnego wiernych, którzy w przypadku wezbrania Sanu i niemożności przeprawy przez rzekę, aby dotrzeć do kościoła parafialnego musieli jechać drogą lądową kilkanaście kilometrów, a do kościoła w Buszkowicach było niewiele ponad kilometr. Proponował również, aby z racji na popaździernikową „odwilż” sprawę regulacji granic parafii uprawomocnić również przez administrację cywilną⁵⁰. Tydzień później proboszcz z Żurawicy, ks. Tadeusz Kostka, wyraził na to zgodę⁵¹. Gdy kuria biskupia

⁴⁶ AAPrz, b. sygn., Teczka parafii Bolestraszyce, *Dekret kurii biskupiej w Przemyślu ustanawiający wikariat eksponowany w Bolestraszycach z dnia 17 XI 1945 r.*; M. Marekwica, *Parafia rzymskokatolicka Bolestraszyce w latach 1945–2004*, Kraków 2006 [mps w AAPrz], s. 40; M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej...*, s. 157; G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji...*, s. 231; S. Bober, *Losy greckokatolickich świątyń w diecezji przemyskiej*, „*Nasza Przyszłość*” 2012, nr 118, s. 162; J. Musiał, *Stan prawny i sytuacja faktyczna świątyń unickich na terenie diecezji przemyskiej w latach 1945–1985*, w: *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 1, red. S. Stępień, Przemyśl 1990, s. 258–259.

⁴⁷ F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. 1, Opole 1957, s. 577.

⁴⁸ G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji...*, s. 232.

⁴⁹ M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej...*, s. 158.

⁵⁰ AAPrz, sygn. TPND 330/z Żurawica, Teczka parafii Żurawica, *Pismo ks. Franciszka Twardzickiego do kurii biskupiej w Przemyślu z dnia 19 II 1957 r.*

⁵¹ *Ibidem*, *Pismo ks. Tadeusza Kostki do kurii biskupiej w Przemyślu z dnia 26 II 1957 r.*

skierowała prośbę w tej sprawie do odpowiednich władz państwowych, one także dały pozytywną odpowiedź. Na tej podstawie kuria wydała dekret, który wiernych z przysiółka Przerwa gromady Buszkowice odłączał od parafii Przemyśl-Błonie, a przyłączał do parafii Żurawica. Od tej pory granica między tymi parafiami biegła wzdłuż rzeki San. Taki stan trwał przez ponad dziesięć lat. Biskup Ignacy Tokarczuk (1918–2012) 31 XII 1967 r. z parafii żurawickiej wyłączył Buszkowice i Buszkowiczki, ustanawiając przy kościele w Buszkowicach samodzielny ośrodek duszpasterski⁵².

Po powstaniu parafii w Buszkowicach parafię żurawicką tworzyła praktycznie sama Żurawica. Przy parafii żurawickiej pozostał mały przysiółek, tzw. Lisia Góra, który administracyjnie należał do Bolestraszczyk. Ponieważ miejscowość była rozległa i niektórzy mieszkańcy, szczególnie z Żurawicy Górnej, mieli dość dużą odległość do pokonania, aby uczestniczyć w niedzielnych nabożeństwach w kościele, dlatego w latach 80. XX w. pojawiła się myśl budowy kościoła dojazdowego w Górnej Żurawicy. Tę myśl podjął i zrealizował wraz z parafianami ks. prał. Stanisław Burczyk, budując tam kościół w latach 1990–1991. 20 X 1991 r. nastąpiło uroczyste poświęcenie kościoła⁵³. 4 VIII 1992 r. ksiądz arcybiskup Ignacy Tokarczuk erygował parafię pod wezwaniem św. Andrzeja Boboli w Żurawicy Górnej⁵⁴. Nowa parafia obejmowała zachodnią część Żurawicy. Jej granicą od strony parafii macierzystej była międzynarodowa droga E4 prowadząca z Jarosławia do Przemyśla. Natomiast od północy parafia Małkowice i Orzechowce, a od zachodu parafia Ujkowice, a od południa parafia przemyskie, tak jak to było wcześniej.

Pozostała część, która tworzy parafię macierzystą od zachodu, ma wyznaczoną granicę na drodze międzynarodowej E4 prowadzącej z Jarosławia do Przemyśla, od północy graniczy z parafią Małkowice, od wschodu z parafią Bolestraszyce, od południa z parafią Buszkowice i przemyską parafią pw. św. Józefa Sebastiana Pelczara (przy szpitalu wojewódzkim na osiedlu Monte Cassino)⁵⁵.

Patrząc na historię rzymskokatolickiej parafii Żurawica, wypada stwierdzić, że w okresie jej największego rozwoju terytorialnego w jej skład wchodziły miejscowości: Żurawica, Bolestraszyce (z Wolą), Buszkowice, Buszkowiczki (na tych samych terenach występowała miejscowość Wielboryże), Duńkowiczki, Małkowice (z Kolonią), część Orłów, Orzechowce, Batycze i Hnatkowice.

⁵² M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach 1945–1967...*, s. 230–231; G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji...*, s. 246.

⁵³ E. Dybek, *Ksiądz prałat Stanisław Burczyk budowniczy kościoła w Żurawicy Górnej...*, s. 52–58; J. Bar, A. Szal, *Nowe kościoły diecezji przemyskiej*, Przemyśl 1993, s. 415.

⁵⁴ Archiwum Parafii Żurawica, b. sygn., *Dekret metropolity przemyskiego z dnia 4 VIII 1992 r.*; G. Klebowicz, *Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji...*, s. 252; A. Szypuła, *Historia nowych kościołów w Diecezji Przemyskiej 1966–1993*, t. 4, Rzeszów 1998, s. 266.

⁵⁵ E. Chomentowska, R. Kozyrski, S. Mielnik, O. Nicińska, *Mapy. Okręgi parafialne metropolii przemyskiej w 2018 r.*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej...*, s. 233.

Obecnie z tej jednej parafii powstało kilka rzymskokatolickich parafii: Bolestraszyce, Buszkowice, Małkowice, Orzechowce. Hnatkowice tworzą jedną parafię wraz z Trójczycami i Waclawicami. Natomiast z części Orłów, po rozwoju tej miejscowości w XX w. i połączeniu jej z Zadąbrowiem, powstała parafia Orły-Zadąbrowie oraz druga parafia żurawicka pw. św. Andrzeja Boboli. Z przeprowadzonej analizy wynika, że przez stulecia parafia Żurawica była dość rozległa. Dopiero zmiany demograficzne i polityczne w XX w. przyspieszyły proces wyodrębniania się nowych parafii, by sprostać oczekiwaniom społecznym i potrzebom duszpasterskim.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu:

Sygn. 161, Visitatio generalis decanatus Premisliensis sub regimine Alexandri Fredro Ep. Premisliensis A. D. 1728.

Sygn. 224, Consignatio generalis ecclesiae parochialum z 1785 r.

Sygn. TPND 330/z Żurawica, Teczka parafii Żurawica, Pismo ks. Franciszka Twardzickiego do Kurii Biskupiej w Przemyślu z dnia 19 II 1957 r.

Sygn. TPND 330/z Żurawica, Teczka parafii Żurawica, Pismo ks. Tadeusza Kostki do Kurii Biskupiej w Przemyślu z dnia 26 II 1957 r.

B. sygn., Teczka parafii Bolestraszyce, Dekret Kurii Biskupiej w Przemyślu ustanawiający wikariat eksponowany w Bolestraszcach z dnia 17 XI 1945 r.

Archiwum Parafii Ujkowice:

B. sygn., Liber memorabilium ab anno 1874.

B. sygn., Parochia ritus latini Ujkowice Liber Baptisatorum pagi Orzechowce ab anno 1785 ad annum, Tomus IV.

Archiwum Parafii Żurawica:

B. sygn., Dekret Metropolity Przemyskiego z dnia 4 sierpnia 1992 r.

Urząd Stanu Cywilnego w Żurawicy:

B. sygn., Księga małżeństw Orzechowce od 1826–1945.

B. sygn., Księga zgonów Orzechowce od 1785–1945.

Źródła drukowane:

F. Alembek, *Status Ecclesiae Parochialis Zoravicensis in anno Domini prasenti 1662*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 2, red. M. Hofman, Żurawica 2013.

Catalogus cleri Diaecesis Premisliensis anno 1805, Premisliae [1804] [b.r. i m.w.], Typis Joannis Gołębiowski Ep. Typographi.

Catalogus universi cleri Dioeceseos Premisliensis tum saecularis tum regularis ritus latini anno salutis 1829, [b.r. i m.w.].

Elenchus Cleri Dioeceseos Rit[us] Lat[ini] Premisliensis 1924, Przemyśl 1924.

Przywilej lokacyjny wsi Żurawica z 15 września 1388 roku, oprac. E. Dybek, Przemyśl 2009.

- Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1997. Album, Przemyśl 1997.
Rocznik diecezji przemyskiej ob. tac. na rok 1938, Przemyśl 1938.
Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioeceseos ritus latini premisliensis pro anno Domini 1850, Ressoviae 1850.
Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioeceseos ritus latini premisliensis pro anno Domini 1914, Przemyśl 1913.
Wizytacja biskupa Sierakowskiego parafii Żurawica z roku 1744, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 3, red. M. Hofman, Żurawica 2014.
Wizytacja parafii Żurawica z roku 1646 za biskupa przemyskiego Pawła Piaseckiego, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023, s. 197–200.
Wizytacja parafii Żurawica z roku 1728 za biskupa przemyskiego Aleksandra Fredry przeprowadzona przez księdza Jakuba Arakiełowicza, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 4, red. M. Hofman, Żurawica 2023, s. 201–261.
Zbiór dokumentów małopolskich, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kurasiowa, cz. IV, Wrocław 1969, nr 1074, s. 225–226.
Zbiór dokumentów małopolskich, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kurasiowa, cz. V, Wrocław 1970, nr 1196, s. 59.

Opracowania:

- J. Bar, A. Szal, *Nowe kościoły diecezji przemyskiej*, Przemyśl 1993.
F. Bączkowicz, *Prawo kanoniczne*, t. 1, Opole 1957.
S. Bober, *Losy greckokatolickich świątyń w diecezji przemyskiej*, „Nasza Przeszłość” 2012, nr 118, s. 157–169.
H. Borcz, *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2003, t. 79, s. 33–119.
Z. Budzyński, *Ludność parafii przemyskiej obrządku łacińskiego w świetle rejestrów metrykalnych z lat 1592–1635. Struktura demograficzna*, „Przemyskie Zapiski Historyczne” 1989–1990, t. 6–7, s. 85–119.
Z. Budzyński, *Statystyka ludności rzymskokatolickiej w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XVII i XVIII w.*, „Rocznik Przemyski” t. 26, 1988, s. 138–240.
E. Chomentowska, R. Kozyrski, S. Mielnik, O. Nicińska, *Mapy. Okręgi parafialne metropolii przemyskiej w 2018 r.*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej. (Archi)diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko-lubaczowska ok. 1340–2018*, red. H. Gapski, Lublin [b.r.]
E. Dybek, *Ksiądz prałat Stanisław Burczyk budowniczy kościoła w Żurawicy Górnej*, w: *Ksiądz prałat Stanisław Burczyk 1921–2007*, red. M. Duda, Żurawica 2019, s. 52–62.
E. Dybek, *Lokacja Żurawicy na prawie niemieckim*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, s. 15–23.
J. Dyrda, *Poznajemy miejscowości naszej gminy. Orły – trudne początki – okres międzywojenny*, „Orły – moja gmina” 2021, nr 2, s. 19–21.
T. Filozof, *Stosunki społeczno-gospodarcze w okręgu żurawickim w czasach nowożytnych w świetle dokumentów proveniencji podatkowej*, w: *Dzieje Żurawicy. Studia i materiały*, t. 1, red. L. Fac, Żurawica 2010, s. 75–92.
H. Gapski, G. Klebowicz, S. Mielnik, *Mapy*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej. (Archi)diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko-lubaczowska ok. 1340–2018*, red. H. Gapski, Lublin [b.r.], s. 143–283.

- M. Hofman, *Kościół w Żurawicy, jego poświęcenie, wezwanie oraz związany z tym odpust*, „Resovia Sacra” 2017, t. 24, s. 153–167.
- M. Hofman, *Wizytacje kanoniczne parafii Żurawica w okresie staropolskim ze szczególnym uwzględnieniem wizytacji biskupa Jerzego Albrechta Doenhoffa (1640–1702)*, „Resovia Sacra” 2022, t. 29, s. 177–196.
- M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach II wojny światowej*, „Rocznik Przemyski” t. 53, 2017, z. 1 (20), s. 153–180.
- M. Kapłon, *Parafia Żurawica w latach 1945–1967*, „Rocznik Przemyski” t. 54, 2018, z. 1 (21), s. 229–265.
- G. Klebowicz, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV–XVI wieku*, Lublin 2013.
- G. Klebowicz, M. Juran, *Mapy. Okręgi parafialne diecezji przemyskiej w 1600 r.*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej. (Archi)diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko-lubaczowska ok. 1340–2018*, red. H. Gapski, Lublin [b.r.].
- G. Klebowicz, R. Kozyrski, M. Juran, *Mapy. Okręgi parafialne diecezji przemyskiej w 1772 r.*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej. (Archi)diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko-lubaczowska ok. 1340–2018*, red. H. Gapski, Lublin [b.r.].
- J. Kumor-Mielnik, M. Juran, *Mapy. Okręgi parafialne diecezji przemyskiej w 1870 r.*, w: *Atlas historyczny metropolii przemyskiej. (Archi)diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojsko-lubaczowska ok. 1340–2018*, red. H. Gapski, Lublin [b.r.].
- J. Kwolek, *Początki biskupstwa przemyskiego*, „Nasza Przyszłość” 1975, nr 43, s. 7–25.
- W. Makarski, *Nazwy miejscowości dawnej ziemi przemyskiej*, Lublin 1999.
- M. Marekwica, *Parafia rzymskokatolicka Bolestraszyce w latach 1945–2004*, Kraków 2006 [mps w AAPrz].
- J. Musiał, *Stan prawny i sytuacja faktyczna świątyni unickich na terenie diecezji przemyskiej w latach 1945–1985*, w: *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 1, red. S. Stępień, Przemyśl 1990, s. 257–262.
- F. Pawłowski, *Premisla sacra sive et gesta episcoporum r. I. Premisli, Cracoviae 1869*.
- W. Sarna, *Biskupi przemyscy obrządku łacińskiego*, cz. 1, Przemyśl 1903.
- A. Szypuła, *Historia nowych kościołów w Diecezji Przemyskiej 1966–1993*, t. 4, Rzeszów 1998.
- S. Wojnar, *Stan prawny parafii w diecezji przemyskiej za rządów biskupa Antoniego Gołaszewskiego w świetle ustaw józefińskich*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 1992, t. 1, s. 137–159.
- A. Wołk-Potoczna, *Parafia Żurawica w latach 1900–1939*, Kraków 2002 [mps w APŻ].
- H.E. Wyczawski, *Diecezja przemyska w 600 rocznicę bulli Grzegorza XI „Debitum pastoralis officii”*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1974, t. 12, nr 2, s. 161–208.